

CSÚRÖS CSILLA

„AZT NEM LEHET SZAVAKKAL LEÍRNI...”

Beszélgetés Bogár Ildikóval

- 1953. november 25-én - amely nap ma már a magyar politikai rabok és kényszermunkások emléknapja - 1500, a Szovjetunióba elhurcolt politikai elítélt érkezhettek haza Magyarországra kilenc-tíz vagy még több évnyi kényszermunka után. Az elhurcoltak töredéke... A szovjet megszállók, ma már tudjuk, az anyagi javak mellett sok ártatlan ember életét vagy élete legszebb éveit is elrabolták. Nagyon sokféle társadalmi helyzetet képviselnek beszélgetőtársai.

- A kényszermunkatáborok pokla a társadalom minden rétegét érintette, válogatás nélkül hurcolták el az embereket. Valóban, a könyvben van juhászbojtar, katonatiszt, gimnazista diák, egyetemi hallgató. 800 ezer elhurcoltból nagyon kevesen éltek túl a több hónapos vonat utat, tehát - mondhatni - már nagyon nagy „deficittel” érkeztek meg ezek a szerelvények a Gulág telepeire.

- Akik a szerelvényeken voltak, nem is igen tudták, hogy miért és hová kerülnek.

- A marhavagonok kis résein nézettek kifelé, és úgy próbáltak következtetni az úti célra, hogy észlelték, őket bizony, kelet felé viszik. Nem tudták azt sem, miért viszik el őket, hiszen nem tettek semmit. Mondtak nekik paragrafusokat, amelyek kémkedésről, a szovjet hatalom megdönté-

séről, szervezkedésről szóltak... - általában ezek voltak a főbb vádpontok.

- Ráadásul a szovjet törvénykönyv paragrafusai voltak ezek.

- Igen, ezek nem magyar törvények! Ráadásul a kommunizmus gondolkodása abszurd, követhetetlen, nem lehet azt mondani, hogy bármiféle logika van benne. Hétfőn, mondjuk, 25 évet lehetett kapni, kedden 20-at, szerdán már csak 18-at akár ugyanazon vád alapján. Először köztörvényesekkel zárták össze ezeket a szerencsétlen, ártatlan áldozatokat. Még ők is garázdálkodtak közöttük, bár tőlük sok mindent nem tudtak elvenni.

- Mármint a bűnözők a magyar elítéltektől?

- Igen, a bűnözők nem tudtak mit elvenni, mert a magyaroknak nem volt semmijük. Ez mindig-mindig visszaköszön a beszélgetésekben. Akinek volt egy jobb kabátja, mint például Józsi bácsinak, és azt elvették, erre ő kiégette a nadrágját több helyen, hogy tőle már mást ne tudjanak elvenni. Ami engem nagyon megfogott és tényleg visszatérő elem az interjúkban, az az, hogy valami örülten erős hitük volt abban, hogy ők Magyarországra szeretnének visszajönni, hogy újra lássák a hazájukat. Ez számomra nagyon megható volt.

- A másik visszatérő motívum az interjúkban az a mély istenhit, amely egy-

fajta fogódzót, kapaszkodót jelentett számukra a fagy, az éhezés és minden egyéb megpróbáltatás elviselésében.

- Igen, ez teljesen egyértelműen, minden megszólaló mondatai között ott van, hogy „Bízunk Istenben és mondtuk egymásnak, hogy imádkozz, hidd el, Isten segít nekünk! Segíti a magyarokat, hogy visszakerüljenek a hazájukba.” Valóban a megrendíthetetlen istenhitük sok mindenben átsegítette őket.

- Amennyire megrendítő, ami ott velük történt, legalább annyira felfoghatatlan az a több évtized, amelyet itthon némaságban, megbélyegzettként, másodrangú állampolgárként kellett leélniük.

- Így igaz! És ezek az emberek úgy választották az itthoni sorsukat, ahová olyan nagyon-nagyon vágytak vissza, hogy itt bizony, a megfigyelés és a nélkülözés várt rájuk. Ahová már önélet-rajzot kellett beadni, onnan azonnal repültek. Alkalmi munkákból éltek. Továbbtanulásról szó sem lehetett! Azt azért hadd mondjam el, hogy minden esetben ott volt egy szerető feleség, egy társ, aki mindenben támogatta őket. Olyan gyönyörű házasságokat ismertem meg és olyan erős asszonyokat, akik férjükkel együtt zokszó nélkül vállalták ezt a sorsot!

- Számomra pedig az volt a legeggyetemesebb üzenete ezeknek a beszélgetéseknek, hogy nem volt gyűlölet, nincs

gyűlölet ezekben az emberekben. Valami csöndes tudomásulvétel, de ugyanakkor valami hihetetlenül erős tartás és életszeretet is megnyilvánul szavaikból.

- Ez biztosan így van, hiszen nem lennének már közöttünk, hogyha nem lennének ilyen erősek. Igen, elfogadták Isten akaratát, elfogadták a sorsukat, megbékéltek velem, és ha harag meg is fogalmazódik itt-ott a sorok között, az esetleg csak egyénekre vonatkozik. Arra a kihallgatóra, akiről ma már tudjuk, hogy Berkesi Andrásnak hívták és más személyekre. Népcsoportokra, népekre soha nem haragudtak. Sőt, és ez nagyon becsülendő, mindig külön tudták választani az orosz embereket és az orosz kultúrát, annak a gazdagságát attól, ami ott velük történt.

- A túlélés stratégiáinak és útjainak sokféle módozatát is felvonultatja ez a kötet.

- Szabó Laci bácsi szokta nekem mindig mondani, hogy Placid atya azt tanította nekik, hogy minden napban találják meg az örömet és a boldogságot. Ezt ő a Gulágon mondta nekik, és nekik mindennap meg kellett keresniük azt a jót, ami aznap történt velük. Laci bácsi a mai napig mondja nekem, hogy „Csillagom, ma te voltál nekem a boldogságom, mert találkoztunk.”

- A boldogságkeresés a kényszermunkatáborban persze, olyasmit is jelentett, ha mondjuk, motozáskor nem vették le róluk a sapkát. Ez már maga volt aznapra az örömforrás...

- Ez így van. Vagy: ma nem is volt olyan hideg. Vagy: felnéztem a csillagos égre, és azt gondoltam, hogy édesanyám is ezt az eget nézi. Valami pici boldogság, szikra ott a rab lelkében megmozdult, és aztán ebből rendeztek versenyt is, hogy ki tud több boldogságot aznap összegyűjteni. Azt hiszem, ez az alapállás nagyon tanulságos, mert szerintem a mai napig is meg kell keresnünk azt a napi bol-

dogságot, ami aznap ért bennünket.

- Ők tudatosan próbáltak túlélni, de a tudattalan azért - és ez is visszaköszönő motívum az interjúban - rémálom formájában folyamatosan jelen van mindmáig a 80-90 éves emberek életében.

- Az emberi psziché a maga mély bugyraiba eltemeti ezeket az érzéseket, ezeket a történeteket, és aztán az álom az, amely mindezt felszínre hozza. Valóban, még álmodnak a Gulágon töltött időről, de szerencsére azt mondják, hogy egyre kevesebbet. Én is csak azt kívánom, hogy egyre kevesebb rémálom legyen!

- Én pedig azt kívánom, hogy minél több ilyen történet kerüljön mégiscsak a napvilágra, már csak azért is, mert érdekes, hogy eltelt mintegy 25 év a rendszerváltozás óta, és csak most kezdenek felfakadni ezek a sebek.

- Ez egy nagyon nagy adóssága a magyar társadalomnak, de azt gondolom, hogy a 2015-ben elkezdődött „Gulág emlékévi”, és aztán a hozzá kiírt pályázatok talán lehetővé teszik, hogy sok ilyen kötet szülessen, akármilyen műfajban, legyen az regény, dokumentumkötet vagy interjúfüzér. Születnek filmek, kiállítások, amelyek megismerése további kérdéseket fog feltenni az emberek számára, és helyére tesz nagyon sok mindent a magyar történelemben.

- Miért, hogy ilyen keveset tudunk a vörös diktatúráról, amelyben pedig Önnek is, nekem is évtizedeket élünk adatott?

- Először is: a győztesek írják a történelmet. Sztálin, ugyebár, a győztesek oldalán harcolt a háborúban, és onnantól valahogy talán nem illett beszélni a győztesek bűneiről, holott a Szovjetunió 1917-től működtetett ilyen táborokat! Azt gondolom, hogy ez az egyik ok, a másik pedig az, hogy bár tényleg nagy áldás, hogy élő tanúktól tanulhatom a történelmet, de ne felejtjük el, hogy azok is élnek még, akik ezt tették velük. Ők is még ugyanúgy köztünk

élnek, és a számonkérés még nem történt meg. Tehát, amíg ez a kettősség megvan, addig nagyon nehéz itt bármiről érdemben beszélni.

2015. november 25-én volt az I. Nemzetközi Gulág Konferencia a Magyar Tudományos Akadémián. Addig is volt már rá próbálkozás, kérés, kísérlet, de nem történt meg. Ez a tény szerintem nagyon sok mindent elmond arról, hogy miért volt ilyen nagy csönd mostanáig. Bennem nagyon nagy kérdés az, hogy ha tudjuk, hogy 800 ezer embert hurcoltak el, és ha most csak a legszűkebb családját számítom hozzá, az bizony 3-4 millió ember. És akkor még csak nagyon szűk családot számoltam. 3-4 millió embert milyen eszközökkel tudtak elhallgattatni 40 évig? Ez felfoghatatlan számomra! Felfoghatatlan, hogy erről ennyire nem lehetett tudni, és nem lehetett beszélni. Ha az ember ebbe belegondol, akkor valószínűsítheti, hogy megvoltak az eszközeik hozzá...

- Felkiáltójel ez a könyv vagy kérdőjel? Mind a kettő. Felkiáltójel, hogy néztek, itt vannak közöttünk ezek az emberek, és tudjátok meg, hogy mi történt velük, hogy miért hurcolták el őket, és hogy ez bárkivel megtörténhetett volna! Hiszen, ha szökés volt a vonatról, akkor az állomásról összekapkodták a hiányzó létszámot. Nagyon sok ilyen történet van. Kérdőjel, mert én nagyon szeretném, ha az emberek tovább kérdeznének, hiszen biztosan nem tettem fel az összes kérdést, amelyet fel lehet tenni. Nagyon bízom abban, hogy mindenkiben megfogalmazódnak kérdések, hogy megkeresik rá a választ, és aztán nyitottak is ezekre a válaszokra, mert ezek döbbenetes válaszok tudnak lenni...

Nyolcszázézer. Elhallgatott történelem - Interjúk a Gulág túlélőivel. Budapest, Kairosz Kiadó, 2016., 180 p.